

<https://doi.org/10.62837/2025.9.56>

HƏQİQƏT MEHDİYEVƏ
Azərbaycan Tibb Universiteti
hmehtiyeva@amu.edu.az

ALMAN DİLİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNDƏ LEKSİK, ORFOQRAFİK VƏ FONETİK ÇƏTİNLİKLƏR

Xülasə

Alman dilinin tədrisində başqa dil çətinlikləri içərisində leksik, fonetik və orfoqrafik çətinlikləri xüsusilə nəzərə almaq lazımdır. Leksik çətinliklər əsasən doğma və xarici dilin lüğət tərkibinin qarşılıqlı əlaqədə öyrənilməsində özünü göstərir. Məsələn, alman dilində bir sözlə ifadə edilən anlayışın Azərbaycan dilində söz birləşməsi və ya mürəkkəb sözlə ifadə edilir. Yaxud alman dilində sözlü isimlə ifadə olunan sərbəst söz birləşmələri Azərbaycan dilində hal sonluqlu isimlərlə ifadə oluna bilər.

Eyni zamanda fonetik çətinliklər alman dilinin sait, samit sisteminin, vurğu və intonasiyanın tədrisində özünü göstərir. Alman dili saitləri Azərbaycan dili saitlərindən bir çox xüsusiyyətlərinə görə fərqləndiyindən tədris prosesində müvafiq metodikaya əsaslanmaq vacibdir.

Bununla yanaşı orfoqrafik baxımdan üzə çıxan bir sıra tipik səhvlərin aradan qaldırılması da alman dilinin mənimsənilməsində müsbət təsirə malikdir.

Açar sözlər: leksik çətinliklər, orfoqrafik çətinliklər, fonetik çətinliklər, söz ehtiyatı

LEXICAL, ORTHOGRAPHIC AND PHONETIC DIFFICULTIES IN LEARNING THE GERMAN LANGUAGE SUMMARY

In the teaching of the German language, among various linguistic challenges, it is especially important to take into account phonetic, orthographic, and lexical difficulties. Lexical difficulties mainly manifest themselves in the process of learning the vocabulary systems of the process of learning the vocabulary systems of the native and foreign languages in correlation. For example, a concept expressed by a single word in German may be conveyed by a word combination or a compound word in Azerbaijani. Likewise, free word combinations expressed by prepositional nouns in German can be represented by nouns with case endings in Azerbaijani.

At the same time, phonetic difficulties arise in teaching the vowel and consonant systems, stress, and intonation of the German language. Since German vowels differ from Azerbaijani vowels in many respects, it is essential to base the teaching process on an appropriate methodology. In addition, eliminating typical

orthographic errors that occur during writing has a positive impact on mastering the German language.

Keywords: vocabulary, lexical difficulties, phonetic difficulties, orthographic errors

ЛЕКСИЧЕСКИЕ, ОРФОГРАФИЧЕСКИЕ И ФОНЕТИЧЕСКИЕ ТРУДНОСТИ ПРИ ИЗУЧЕНИИ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА.

РЕЗЮМЕ

При обучении немецкому языку, помимо прочих языковых трудностей, необходимо учитывать лексические, фонетические и орфографические. Лексические трудности проявляются главным образом при взаимном усвоении лексики родного и иностранного языков. Например, понятие, выраженное в немецком языке одним словом, в азербайджанском языке выражается словосочетанием или сложным словом. Или же свободные словосочетания, выраженные в немецком языке предложным существительным, в азербайджанском языке могут быть выражены существительными с падежными окончаниями.

В то же время фонетические трудности проявляются при обучении системе гласных и согласных немецкого языка, ударению и интонации. Поскольку гласные в немецком языке во многом отличаются от гласных азербайджанского языка, важно строить процесс обучения по соответствующей методике.

Кроме того, устранение ряда типичных ошибок, возникающих с орфографической точки зрения, также положительно влияет на усвоение немецкого языка.

Ключевые слова: лексические трудности, орфографические трудности, фонетические трудности, словарный запас

Leksik çətinliklər

Tələbənin məhdud söz ehtiyatı dildən məhsuldar istifadə olunması vərdişlərinin inkişafı yolunda ciddi maneədir.

Başqa dil çətinlikləri kimi, leksik çətinliklər də əsasən iki metodla aşkar edilir: a) doğma və xarici dillərin lüğət tərkibinin qarşılıqlı öyrənilməsi.

b) tələbələrin səhvlərinin aşkar edilməsi və öyrənilməsi.

Leksik çətinliklər də qrammatik çətinliklər kimi ana dilinin təsirindən, ya da dildaxili interenferensiyadan əmələ gəlir.

I. Ana dilinin interenferensiya təsiri.

Bu səpkiyə interenferensiya aşağıdakılarla əlaqəli ola bilər:

1. Alman və Azərbaycan dillərində leksik vahidlərin məna tutumlarının uyğun gəlməsi:

Das Mädchen – qız, qızı; älter – böyük, yaşlı
wohnen, leben – yaşamaq; lernen, studieren – oxumaq

Bu səpgidə alman sözlərinin Azərbaycan dilində müvafiq qarşılığı var, ancaq onların ifadəsi üçün əlavə sözlər tələb olunur.

der Junge – oğlan uşağı; das Mädchen- (kiçik, böyük) qız;
wohnen – sakin olmaq, məskən salmaq, yaşamaq (konkret bir yerdə);
lernen – məktəbdə oxumaq; studieren – ali məktəbdə oxumaq

Məna tutumlarının uyğun gəlməməsi üzündən baş verən səhvləri nəzərdən keçirək:

Er hat zwei Töchter. – Onun iki qızı var əvəzinə - *Er hat zwei Mädchen.

mein älterer Sohn – mənim böyük oğlum əvəzinə *mein großer Sohn

2. Qarşılaşdırılan dillərdə eyni mənəni ifadə etmək üçün istifadə olunan leksik vahidlərin morfoloji quruluşlarından əmələ gələn çətinliklər:

a) Alman dilində bir sözlə ifadə edilən anlayışın Azərbaycan dilində söz birləşməsi və ya mürəkkəb sözlə verilməsi:

übersetzen – tərcümə etmək; der Kranke – xəstə adam;

reisen – səyahət etmək; das Schöne- gözəl bir şey;

besuchen – kiminsə yanına getmək, kiməsə baş çəkmək, harayasa getmək

b) Alman dilində sözlü isimlə ifadə olunan (obyekt və zərflik münasibətlərini göstərən) sərbəst söz birləşmələrinin Azərbaycan dilində hal sonluqlu isimlərlə ifadə olunması:

nach Berlin – Berlinə; vor Angst- qorxudan;

von Max – Maksın. Buna tələbələrin aşağıdakı tipik səhvləri nümunə ola bilər.

Da kam er in einen Garten. – O bağa gəldi əvəzinə *Da kam er einen Garten.

Sie traten in das Zimmer ein. – Onlar otağa girdi əvəzinə: *Sie traten das Zimmer ein.

Azərbaycan dilindəki qoşmaların təsiri ilə alman sözlülərinin təhrif olunmasına çox rast gəlmək olur:

Onlar küçə ilə gedirlər. – Sie gehen durch die Straße. əvəzinə *Sie gehen mit der Straße.

v)Sözlü sabit söz birləşmələri və fellərin idarəsinin həddindən çox səhvə səbəb olması:

zu Mittag essen – günorta çörəyini yemək, nahar etmək

zu Ende sein – qurtarmaq

zu Hause – evdə

nach Hause – evə

von heute ab – bu gündən

von Kindheit an – uşaqlıqdan

Abschied nehmen von – kimləsə görüşmək, sağollaşmaq

sich freuen über, auf – nəyəsə sevinmək

träumen von – nəyəsə arzu etmək

Aşağıdakı fellərin idarəsindəki səhvləri bu çətinliyə nümunə vermək olar:
sich interessieren für – nə ilə maraqlanmaq;

Mən sənə maraqlanıram.

Ich interessiere mich für dich. əvəzinə *Ich interessiere mich mit dir.
warten auf – kimisə gözləmək.

Mən səni gözləyirəm. Ich warte auf dich əvəzinə *Ich warte deich.

3. Çətinliklər həmçinin a) sərbəst söz birləşmələri tərkib hissələrinin birinci tərəfinin Azərbaycan dilində müxtəlif leksik vahidlərlə ifadə olunması ilə də törəyir.
Məsələn:

frische Eier – təzə yumurta (lar)

frisches Hemd – təmiz köynək

frischer Wind – sərin külək

ein frischer Junge – sağlam oğlan

frische Luft (təmiz hava)

frische Zeitung – təzə qəzet

b) Ciddi fərqlər həmçinin alman və Azərbaycan dilləri frazeologizmlərinin semantikasını bəzən uyğun gəlsə də, çox zaman fikrin nisbətən dəqiq ifadəsini verə bilən başqa leksik vahidlərdən istifadə etmək zərurəti doğur. Məsələn:

etwas im Auge behalten – nəyisə nəzərdə tutmaq

ein Auge (beide Augen) zudrücken – göz yummaq

j-m die Augen öffnen – kiminsə gözünü açmaq

sich nach der Decke strecken – ayağını yorğanına görə uzatmaq

ein dickes Fell haben – gönü qalın olmaq

keinen Finger rühren – barmağını tərpətməmək, əlini ağdan qaraya vurmamaq

a n c a q

j-n auf den Arm nehmen – kimisə ələ salmaq, (hərfən: kimisə qolunun üstünə götürmək)

ein Haar in der Suppe finden – nöqsan tapmaq (hərfən: şorbada tük tapmaq)

Kese machen – mənasız işlə məşğul olmaq (hərfən pendir qayıрмаq)

Schwein haben – bəxti gətirmək (hərfən: donuzu olmaq)

II Dildaxili interenferensiya çətinlikləri.

Məlumdur ki, leksik çətinliklər sözlərin xarakterindən, daha doğrusu, onların forma, məna və işlənməsindən əmələ gəlir. Onları aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

a) Səs tərkibinə görə bir-birinə daha yaxın sözlərin eyniləşdirilməsi təsiri ilə semantikanın qarışıq salınması:

lieben əvəzinə *leben

liegen əvəzinə *legen

besetzen əvəzinə *besitzen

stehen əvəzinə *stellen

sitzen əvəzinə *setzen

lernen əvəzinə *lehren

schön əvəzinə *schon

breit əvəzinə *bereit

bereit əvəzinə *bereits

alles əvəzinə *alle

fast əvəzinə *fest

sechzig əvəzinə *sechzehn

der Staat əvəzinə *die Stadt   heizen əvəzinə *heißen
Feiertag əvəzinə *Freitag   schenken əvəzinə *schicken
lachen əvəzinə (lächeln

b) Omonim sözlərin işlədilməsinin səhv salınması:

der Leiter - *die Leiter   der Bauer - *die Bauer
der Band - *die Band   der Tor - *die Tor

v) Omofon sözlərin işlədilməsinin səhv salınması:

las – *laß   war – *wahr
lies – *ließ   wen - *wenn

q) İdeoqrafik sinonimlər cərgəsindən olan sözlərin məna çalarlıqlarının nəzərə alınması:

die Polizisten - *die Polizei

q) Konnotivlərin (məna çalarlıqlarının) nəzərdən qaçırılması.

Azərbaycan dilində xüsusən fel konnotativliyi genişdir. Məhz buna görə də tələbə müvafiq sözün

(hər iki dildə) tapılmasında çətinlik çəkir. Aşağıdakı sözlərə nəzər salmaq

getmək - fahren	almaq - erhalten	oxumaq - lernen	onun - sein, seine
-gehen	-kaufen	-studieren	-ihr, ihre
-laufen	-bekommen	-singen	-sein, seine
-besuchen	-nehmen		

Və ya əksinə də ola bilər:

frisch - təzə
- təmiz
- sağlam
- sərin
- gümrah

d) Söz quruluşuna, xüsusən düzəltmə və mürəkkəb sözləri əmələ gətirən sözdüzəldici elementlərə fikir verilməməsi. (İstər düzəltmə və istərsədə mürəkkəb sözlər Azərbaycan dilində müxtəlif vasitələrlə ifadə olunur: alman düzəltmə və mürəkkəb sözləri Azərbaycan dilində sadə, düzəltmə, mürəkkəb sözlərlə yanaşı sərbəst söz birləşmələri ilə ifadə olunur).

die Sorge – qayğı

der Bäcker – çörəkçi

das Neujahr – yeni il

teilnehmen – iştirak etmək

fünfzig – əlli

die Hochzeit – toy

die Fragebogen – anket

das Lehrerzimmer – müəllimlər otağı

stehenbleiben – dayanıb durmaq

der Zeuge - şahid

der Säugling – körpə

die Haustür – evin qapısı

vierzig - qırx

der Fußboden – döşəmə

der Webstuhl – dəzgah

der Stadtgarten- şəhər bağı

Prefiksli fellərin ifadəsini dəqiq müəyyələşdirmək isə xüsusi çətinliyə səbəb olur:

zuhören – diqqətlə qulaq asmaq	vorlesen – ucadan oxumaq
vorbereiten – hazırlamaq	verkaufen - satmaq
erwarten – gözləmək	missfallen – xoşa gəlmək

Məlumdur ki, “bi” və “na” müstəsna olmaqla Azərbaycan dilində sözü yoxdur. Bunlar da başqa dillərdən alınmış, yalnız alınma sözlərin tərkibində işlədilir.

Alman dilində hər bir prefiks müəyyən bir mənaya malik olduğundan, onun ana dilində müəyyən ekvivalenti tapılmalıdır. Bu isə təbiidir ki, çətinlikdir.

Fonetik çətinliklər.

Hər bir dilin xüsusi sistemi vardır. Azərbaycan dilinin tələffüz sistemi alman dilinin tələffüz sistemindən köklü surətdə fərqlənir. Fonetik hadisələri öyrənərkən ana dilinin tələffüz vərdişləri təlim prosesində mənfi təsir göstərir. Tədrisdə fonetik çətinliklər sait, samit, vurğu və intonasiya sistemində özünü göstərir.

Sait səslərin tələffüzü ilə bağlı olan çətinliklər.

Alman saitlərini Azərbaycan saitlərindən fərqləndirən cəhətlər çoxdur. Bilə ki, alman saitləri kəmiyyət, keyfiyyət, gərginlik və sərt başlanğıcla fərqlənirlər.

Alman dilində saitlər ya çox uzun, ya da çox qısa tələffüz olunur. Alman dili saitləri üçün xarakterik olan bu xüsusiyyət sözlərin mənasını dəyişir. Məsələn: Beet-Bett (lək-çarpayı)

Azərbaycan dilində də uzun saitlərə rast gəlmək olur. Məsələn: əla, təsir, maaş, saat.

Alman dilində saitin özünəməxsus keyfiyyəti vardır, belə ki, sait açıq və qapalı ola bilər.

Məsələn: be:t, bet.

Ötəri ə səsi alman dilində yeganə vurğusuz saitdir. ə səsi vurğusuz şəkilçi, vurğusuz prefiks (be, ge...) və suffikslərdə özünü göstərir.

Alman dilində saitlər müvafiq Azərbaycan saitlərinə nisbətən gərgin tələffüz olunur. Alman dilində sözün yaxud hecanın əvvəlində duran sait sərt (yeni) başlanğıcla tələffüz olunur. Bu hal Azərbaycan dilinə tamamilə yaddır.

Hər iki dildə saitlər sayca da fərqlənirlər. Belə ki, Azərbaycan dilində 9, alman dilində 18 sait fonemi vardır. Bunların 15-i monofonq, 3-ü diftonqdur. Azərbaycan dilində diftonq yoxdur.

Samit səslərin tələffüzündə müşahidə olan çətinliklər.

Alman dilindəki samitlər Azərbaycan dilindəki samitlərə oxşar olsa da, qalınlıq, gərginlik və partlayış cəhətdən onlardan fərqlənirlər. alman dilində rus dilindəki kimi yumşaq samitlər yoxdur. Məsələn: медь, мель.

Alman kar samitlərinin tələffüzündə əzələlərin gərginliyi çoxdur {pe:ter}

Azərbaycan dilində saitlər ahəng qanuna əsasən düzülür. Azərbaycan dilində sözün fonetik cəhətdən formalaşmasında eyni cingilti saitlərin çarpazlaşması halları mövcuddur. (ələk, atalar)

Alman dilində bir sıra spesifik samitlər var ki, onlar ana dilində yoxdur və onlar şətinliklərə səbəb olur. Məsələn: g-k, ng – nk, z-ts, pf-pf, r-R

Azərbaycan dilində elə samitlər var ki, onlar alman dilində yoxdur. “k”, “q”, “g”

k səsinin təsiri altında alman g səsi korlaşır. Belə ki, azərbaycan tələbə “gehen” əvəzinə “ke:en” deyir.

Vurğu ilə əlaqədar olan çətinliklər.

Alman dilində vurğu əsasən sözün birinci hecasına düşür

`denken, `Bruder, `Waffe

Alman dilində vurğu ayrılan və ayrılmayan ön şəkilçilərini şərtləndirir. Ayrılan önşəkilçili sözlərdə vurğu həmişə önşəkilçilərin üzərinə düşür. Məsələn: `einsteigen, `aussehen

Ayrılmayan önşəkilçilər isə heç vaxt vurğu qəbul etmir.

Məsələn: be`kommen, ver`suchen

Ana dilində felin ayrılan və ayrılmayan önşəkilçiləri olmadığından tələbə həm onun işlənməsində, həm də düzgün vurğu ilə tələffüzündə çətinlik çəkir.

Azərbaycan dilində vurğu müxtəlif hecaların üzərinə düşə bilər. Ancaq əsasən axırıncı heca vurğulu olur: ana, ananın, anadan

Alman dilində mürəkkəb sözlər iki vurğu daşıyır: əsas vurğu və köməkçi vurğu. Azərbaycan tələbələrini özünün şifahi nitqində mürəkkəb sözləri düzgün vurğu ilə tələffüz etmir.

Azərbaycan dilində mürəkkəb sözlərdə bir vurğu olur. Tələbələr mürəkkəb sözləri tələffüz edərkən , əsas və köməkçi vurğuları seçmir və yalnız axırıncı sözü vurğuya salır.

Tipik səhvlərdən biri də müəyyən artiklin ayrıca söz kimi şiddətli vurğu ilə tələffüz olunmasıdır.

Orfoqrafik çətinliklər.

Orfoqrafik qaydalarda üzə çıxan tipik səhvlər alman dilinin tam şəkildə öyrənilməsinə əks təsir göstərir. Bu sahədə aşağıdakı səhvlərə rast gəlmək olur:

1.Özündən əvvəlki sait uzunluğu göstərən “h” hərfinin “a” saitindən sonra buraxılması halları:

nahm əvəzinə *nam

erzählen əvəzinə *erzälte

jährig əvəzinə *järig

və ya əksinə: said uzadan “h” hərfinin uzun saitlərdən sonra yazılması halları:

Warenhaus əvəzinə *Wahrenhaus

Bu səhvlər aşağıdakılarla izah olunur:

a)Azərbaycan dilində “h” hərfi bütün hallarda oxunur:

Əhməd, əhali, məsləhət, hamı

b)Azərbaycan dilində uzun sait yoxdur.

2. Səslər yanlış tələffüz olunur:

sahen əvəzinə *seien

Bu səslənmə cəhətdən “ei”-nin “ah” hərf birləşməsinə assosiyası nəticəsində olur.

3. İki qoşa samitdən birinin buraxılması halları. Bu onunla izah olunur ki, Azərbaycan dilində qoşa samitin hər ikisi mütləq tələffüz olunur:

begann əvəzinə *began	Bekante əvəzinə *Bekante
verdunnte əvəzinə verdunte	wollte əvəzinə *wolte
tritt əvəzinə *trit	denn əvəzinə *den
Nummer əvəzinə Numer	interessierte əvəzinə *interessierte

Müqayisə edin: qənnadı, zənnimizcə, zənn, amma, təsərrüfat, mülkiyyət,

əsassız

Müqayisə edin: əlli-Əli	Telli-teli	güllə-gülə
illik-ilik,	şillə-şilə	əmmək-əmək

4. orfoqrafik qaydaları bilməmək halları:

a) uzun və qısa saitləri seçmək bacarığının olmaması nəticəsində “i”-dən sonra “e” buraxılır:

wiederholen widerholen
marschieren əvəzinə *marschiren
schließt əvəzinə *schließt

“e” “i” vasitəsilə uzanır, möhkəm biliyin olmaması nəticəsində o “h” vasitəsilə uzadılır:

sieht əvəzinə *siht

b) eyni səsləndiyinə görə iki müxtəlif “f” və “v” hərfləri qarışdırılır:

von əvəzinə *fon	verreist əvəzinə *ferreist
Vortrag əvəzinə *Fortrag	verschieden əvəzinə *ferschieden

v) yunan mənşəli sözlərdə “th” və “ph” əvəzinə “t” və “f”-nin yazılması

halları:

Mathematik əvəzinə *Matematik Theater əvəzinə *Teater

Physik əvəzinə Fyzik

Şübhəsiz ki, tələbələrin orfoqrafiya sahəsindəki tipik səhvlərin miqdarını artırmaq olar.

Ədəbiyyat

1. Grammatik der Deutschen Sprache. Moskau 1983
2. Der Weg. Die Zeitschrift für Deutschlernende. Deutschland 2008
3. Самоучитель немецкого языка. Москва. 1987
4. Grundstufen – Grammatik. Deutschland. München 2010
5. Deutsch I Əminə Əliyeva. Bakı 2001
6. Deutsch II Əminə Əliyeva. Bakı 2001
7. Deutsch – Aserbaidşchanisches Wörterbuch. Ahmad Omid-Yazdani. Berlin 2004

Rəyçi: f.e.d. prof. Zəmfira Məmmədova